

Çağdaş Türk Lehçelerindeki **-(A)wXk / -(A)vXk** Eki Üzerine

On The **-(A)wXk / -(A)vXk** Suffix Used in Contemporary Turkic Dialects

Dilek Kaplankıran

Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, TÖMER, İstanbul / Türkiye

Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Kayseri / Türkiye

✉ dilekkaplankiran@hotmail.com

id 0000-0001-7367-7723

Atıf

Citation
Kaplankıran, Dilek
(2021). Çağdaş Türk
Lehçelerindeki **-(A)wXk**
/(A)vXk Eki Üzerine.
Dil Araştırmaları, 28:
75-92.

Başvuru

Submitted
16.03.2021

Revizyon

Revised
22.05.2021

Kabul

Accepted
23.05.2021

Çevrimiçi Yayın

Published Online
31.05.2021

Öz

Biçim bilgisi çalışmaları açısından eklerin nasıl teşekkül ettiği, işlevlerinin neler olduğu ve hangi değişimlere uğradığının tespiti önem taşımaktadır. Ekler, dönemlere ve bulunulan coğrafyaya göre farklılık göstermekle birlikte görev ya da yapı değiştirerek karşımıza çıkabilmektedir. Çalışmada tarihi Türk lehçelerinde birkaç örnekte kendini gösteren, günümüz Türk lehçelerinde ise -Türkmen Türkçesi ile Kuzeybatı Kıpçak grubu lehçelerinde- yaygın olarak kullanılan, Türkiye Türkçesinde bulunmazken ağızlarda karşımıza çıkan **-(A)wXk/ -(A)vXk** eki ele alınmaktadır.

Sözlük ve dilbilgisi kaynaklarından yararlanılan bu çalışmayla Çağdaş Türk lehçelerindeki **-(A)wXk/ -(A)vXk** eki ile türetilen söz varlığı ortaya çıkarılmış; ekin hangi işlevlerde kullanıldığı, hangi yapılarla bir araya geldiği; türettiği kelimelerin hangi anlamları taşıdığı ele alınmış ve kullanım alanları tespit edilmiştir. Ekin, hayvan; bitki; hastalık; araç gereç (alet); yer ve mekân; organ ve vücuda özgü uzuv adları; soyut ve çeşitli somut adlar ile sıfat türettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: **-(A)wXk, -(A)vXk, -yXk, fiilden isim yapım eki**

ABSTRACT

It is essential for linguistic studies to identify how suffixes have been formed, what are their functions and what changes they have gone through. Suffixes vary according to the periods and geographies they appear in, and their meanings and shapes may sometimes change. This study discusses the suffix **-(A)wXk/ -(A)vXk** which may be found in several examples of historical Turkish dialects, which is commonly used in the written language of current Turkish dialects – Turkmen Turkish and Kipchak group dialects – and which is not present in Turkey's Turkish written language, but may be found in daily language.

Having utilizing dictionaries and grammar resources, this study unearthed the vocabulary formed by the suffix **-(A)wXk/ -(A)vXk** and discussed which functions this suffix is used for, which structures it comes together

with and which meanings the words derived from it bear, and thereby identified its areas of use. It is seen that this suffix formed abstract and various concrete nouns as well as adjectives for animals, plants, diseases, tools, places and locations, organs, and bodily limbs.

Keywords: -(A)wXk, -(A)vXk, -yXk, derivational suffix forming nouns from verbs

0. Giriş

Türkçede dönemlere göre kök ve eklerde, ses ve yapı değişimlerine rastlanılmaktadır. Türkçenin geniş bir coğrafyada kullanılmasından dolayı zamanın tesiriyle ve dilin kullanıldığı sahanın farklılaşmasıyla Türkçe kelimelerin kök ve eklerinde değişimler meydana gelmektedir. Hatta aynı bölgede kökteki ses olaylarından ve eklerin farklı şekillerinin kullanımlarından dolayı, yazı ve konuşma dili arasında çeşitli farklılıklar görülebilmektedir. Bu bağlamda bazı ekler, Eski Türkçe döneminden beri lehçe ve ağızlarında yaşamaya devam etmekte; bazıları, ses ve yapı değişikliğine uğrayarak günümüzde kullanılmakta; bazıları ise belirli dönemlerde kullanımdan düşerek işlekliliğini kaybetmekte ya da görevini farklı eklere bırakabilmektedir. Günümüz Türkçesi lehçe ve ağızlarında kullanılan ancak Eski Türkçede -(A)wXk/ -(A)vXk şekliyle tanımlanamayan ek, bunlardan biridir.

Türkçenin gelişme evrelerini tespit etmek ve karşılaştırmak için ses değişimlerinden sonra eklerin şekil, mana ve kullanış tarzı üzerine etraflıca araştırma yapılması gerektiğini belirten Reşit Rahmeti Arat, kelimeler gibi eklerin de fihris ve sözlüklerinin alfabetik şekilde hazırlanması gerektiğine dikkat çekmektedir (1987: 1052). Bu bağlamda farklı yapılarla kullanımına rastlanan -(A)wXk/ -(A)vXk eki, şekil; mana ve kullanış tarzı açısından ele alınmaktadır. Çalışmanın konusunu, ekin almış olduğu yapılar ve söz varlığı üzerinden elde edilen tespitler oluşturmaktadır. -(A)wXk/ -(A)vXk ekinin görev ve yapısı üzerine çok fazla bilgi yer almamaktadır bu nedenle ekin kullanıldığı söz varlığının tespiti ve ekin görevlerinin tespit edilmesi önem taşımaktadır. Ek, ilk olarak Kıpçak Türkçesinde görülmekte ve Kuzeybatı Kıpçak grubu lehçelerinde; Kıpçak özelliklerini taşıyan Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ağızlarında karşımıza çıkmaktadır. Ek, Türk lehçelerinde -(A)wXk Türkiye Türkçesi ağızlarında ise -yXk şeklinde tespit edilmektedir.

Çağdaş Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit edilen örneklerden hareketle -yXk ve -wXk ekinin ekseriyetle yansıma kökenli sözcüklerden türeyen fiillere gelerek isim ve sıfatlar türettiği görülmektedir. Eski Uygur Türkçesi döneminde kullanılan -yXk eki ile çalışmanın konusu olan ekin farklı işlevleri olduğu ve karıştırılmaması gerektiği özellikle belirtmelidir. Tespit edilen söz varlığına bakıldığında Türkiye Türkçesi ağızlarındaki -yXk/ -wXk ve günümüz Türk lehçelerinde kullanılan -(A)wXk/ -(A)vXk ekinin aynı görev ve yapıda kullanıldığı, genellikle çok heceli yansıma kökenli fiillerin üzerine gelerek hareketin sonucunu ifade eden isim veya sıfatlar türetmekte olduğu ve ayrıca kalıp yapılarla birlikte yer aldığı görülmektedir. Yansıma adlardan -lA-, -dA-, -(l)rA- ekleri ile türetilen fiil gövdelerine -yXk/ -(A)wXk/ -(A)vXk ekleri getirilerek isimler türetilmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan ekin, şu şekillerde kalıplaştığını görmekteyiz: -lAwIk, -lAyIk, -dAwIk, -dAyIk, -(I)rAwIk.

1. -(A)wXk/ -(A)vXk Ekinin Kullanımı ve İşlevleri Hakkında Görüşler

Eski Türkçe döneminde rastlanılmayan -wXk/ -(A)vXk/ -vXk ekine, Tarihi Türk lehçelerinde sayılı birkaç örnekte rastlanılmaktadır. Galip Güner (2013:154), Kıpçak Türkçesinde bu ekin yansıma adlardan türeyen fiil gövdelerine gelerek isim yaptığını ifade eder ve şu örneği gösterir: “çetle-vük ~ çatla-vuk ~ şetle-vük ‘fındık’ < çetle- ~ çatla- ‘çatlamak, çat diye ses çıkarmak’ ”. Recep Toparlı’nın (2018: 80) çalışmasında *çetlevük* ‘fıstık’ örneği geçmektedir. Ancak ek, Harezmi Türkçesi döneminde görülmemektedir.

Abdurrahman Özkan (2007: 42) bu ekin, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi eserlerinde -yIk/-yUk şeklinde kullanılan birkaç örneğini tespit etmiş ve fiilden isim yapma eki olarak kullanıldığını belirtmiştir: *bingıldayık* ‘bingıldak’, *cırlayık* ‘ağustos böceği’, *çatlayık* ‘çatlak, yarık’, *güneyik* ‘hindiba’, *hırlayık* ‘hırılıtlı’ vb. Andreas Tietze, *cırlavuk/ cırlayık* maddesinde kelimeyi ‘cırla- + mahiyeti belli olmayan -vuk eki’ şeklinde göstermekte ve ekin somut isim yaptığını şu şekilde ifade etmektedir: “sıfat ve isim yapan -(ı)k vs. eki (açık ı) genelde ünlü ile biten fiil köküne takılarak kendi ünlüsünü düşürür, ms. çıpla-k. Bazı Eosm. veya AD. Kelimelerde ise -yık vs. şekli de görülür. Bunun aslı -vuk vs. olabilir. Hepsi de nomen concretum (somut isim) anlamındadır” (C.II. 2020: 85).

Hamza Zülfikar, ses yansımaları kelimelede karşımıza çıkan -wXk ve -yXk ekleriyle oluşturulan çeşitli örnekleri tespit etmiştir. Ör: *cırlayık*, *çağlayık*, *patlayık*, *şarlawık*, *hırlavuk* vb. (1995: 150-151, 160-161). Ferdi Güzel, Türkiye Türkçesi ağızlarında -yXk ekinin yardımcı ünsüzle beraber kullanılan -(I)k eki ile ilgili olduğunu düşünmekte ve -wXk yapısının açıklanmasının ise kolay görünmediğini belirtmektedir (2019: 492-493).

-(A)wXk eki Türkiye Türkçesi yazı dilinde yer almazken ağızlarında bulunmaktadır. ‘Türkiye Türkçesi ağızlarında yapım ekleri’ adlı çalışmada -vXk ve -yXk ekiyle kullanılan 81 adet kelimeye ulaşılmış ve elde edilen örnekler üzerinden ekin işlevleri tespit edilmiştir. Güzel, Türkiye Türkçesi ağızlarında ekin işlevini şu yedi maddede örneklerle göstermektedir: 1. Sıfat türetir: *cırlavuk* ‘tez canlı’; *faldıravık* ‘geveze’. 2. Hayvan adları türetir: *cırlayık* ‘kurbağa’; *gürleyik* ‘serçe’. 3. Bitki adları türetir: *çetlevik* ‘fındık’; *kitlevük* ‘kiraz’. 4. Araç gereç adları türetir: *vızırdayık* ‘topaç’. 5. Yer adları türetir: *şarlavık* ‘çağlayan’. 6. Hastalık adları türetir: *giciyik* ‘egzama hastalığı’. 7. Soyut adlar ve çeşitli somut adlar türetir: *çıkırdıryık* ‘gözbebeği’; *gircivik* ‘vesvese’ (Güzel 2019: 492-494).

İlhan Çeneli, Kırım Tatar Türkçesinde -wXk ekinin özellikle taklit seslerden oluşan ve ünlüyle biten fiillerden isim yapma göreviyle kullanıldığını ve ekin ünlü uyumuna girdiğini ifade eder. Diğer Kıpçak lehçelerinde görüldüğünü söyleyen Çeneli, ekin Kazak Türkçesinde (-wik/-wık/-wuk/-wük); Tatar Türkçesinde (-vik/-vek); Nogay Türkçesinde (-vik/-vık) şeklinde geçtiğini belirtir (1997: 34).

Ceyhun Vedat Uyğur (2018: 120), Karakalpak Türkçesinde bu ekin fiilden isim yapma eki olan -ğıç/-ğış ve -wış eklerinin paraleli olduğunu söylemektedir. Uyğur, Karakalpak Türkçesinde -(A)wXk ekinin en çok fiillerden sıfat olarak kullanılan isimler yaptığını ve daha çok sonu ünlüyle biten fiil gövdelerine getirildiğini belirtir. Ancak bazı örneklerde kelimenin gövdesinin ünsüzle bittiğini ve ekin -awık, -ewik şeklinde gelebildiğini şu örneklerle ortaya koyar: *baqırawık* ‘şamatacı yaygaracı’; *şaqırawıq* ‘şamatacı, gürtültücü; şarkıcı’ vb. (2018:120). Kazak Türkçesinde bu ekin, bir hareketin çok sık yapılması anlamında kullanıldığı ve +A-, +IA-, +dA- ekleriyle türetilmiş fiil gövdelerine eklenerek türetilen kelimelerin yansıma köklerden oluştuğu ve fiilden isim yapan ekler arasında yaygın kullanıma sahip olduğu belirtilmektedir (Karakas 2013: 76). Kazak Türkçesinde “eklendiği sözcüklere aşırılık anlamı katan seyrek kullanımlı bir yapım ekidir” diyen Kenan Koç vd. (2004:199), *jılawıq* ‘sulu göz’; *söylewik* ‘çok konuşan’ örneklerini vermektedir. Dilek Ergönenç, Nogay Türkçesinde ses taklidi fiil mastarlarına gelerek isim yapan bu ekin, özellikle vasif isimleri yaptığını belirtmiştir. *baqırawıq* ‘yaygaracı’; *dirildewik* ‘titreyen’. Ayrıca Ergönenç, ekin son ünsüzünün ince ünlülerin yanında /k/, kalın ünlülerin yanında /q/ şeklinde kullanıldığını dile getirir (2019: 87). Abdulkadir Öztürk, Karay Türkçesinde bu ekin, çoğunlukla iki heceli fiil gövdelerinden isim ve sıfat türettiğini söyleyerek hareketin sonucuna bağlı türetilen sınırlı sayıda isim ve sıfatların daha çok somut kavram alanlarına ait olduğuna dikkat çeker (Öztürk 2019: 39).

Himmət Biray, Türkmen Türkçesinde bu ekin “esasen çok heceli türemiş fiillere eklenip, o fiilin anlattığı hareketi ortaya koymaya gerekli olan şeyi, aleti ifade eden isimler” yaptığını belirtmekte ve tespit ettiği örneklerden yola çıkarak -vXk / -wXk ekinin, daha ziyade ışık ve seslerin meydana getirdiği hareketlerden, bu hareketlerin neticesinde ortaya çıkan nesnelere ve kavramları anlatan isimler türettiğinden bahsetmektedir: *cığıldavuk* ‘gıcırtili ses çıkaran alet’; *yalpıldavuk* ‘parlak’ (1999: 189). Türkmen Türkçesinde düzlük- yuvarlaklık uyumuna girmeyen bu ekin, daha çok ışık ve seslerin gösterdiği harekete dayalı isim ve sıfatlar türettiğini belirten Mehmet Kara (2015: 95-96), ekin işlek olduğunu da vurgulamaktadır. Kara, “-v” ekini, Eski Türkçede fiilden isim yapan “-g” ekinin Kuzey Türkçesinde aldığı şekil olarak açıklamakta ve bu ekin Kıpçak lehçelerinin Türkmen Türkçesine tesirini göstermesi bakımından önemini vurgulamaktadır.

“Türkmen Türkçesinde işlek olarak kullanılan ekin fonksiyonu, fiillere gelerek bunlardan soyut ve somut isimler türetmektir: aaldav ‘aldatma, hile’, aylav ‘çember, halka’, biçüv ‘model, biçim’, çıkuv ‘yara, çıban’, yazuv ‘yazi’. Türkmen Türkçesinde -v eki, ünlüyle biten fiillere doğrudan getirilmektedir. Ünsüzle biten fiillerde ise yuvarlak bağlama ünlüleri “u, ü” kullanılmaktadır” (Kara 2015: 95).

‘Türkçede Birleşik ekler’ adlı çalışmasında -GUk ekine Türkmen Türkçesinde -vUk şeklinde rastladığını belirten Esra Gül Keskin, ekin /g/ > /v/ ses değişimiyle -vUk biçiminde kullanıldığını ve ekin, hareket ve araç isimleri türettiğini belirtmektedir: *cürlövük* ‘ışık’. Ayrıca Keskin, bu ekin tarihi ve çağdaş lehçelerdeki görünümünü şu şekilde göstermektedir: EUT: -GUk; Kara.T: -GUk, Tü.T: -vUk; Tat.T. -vık (2020: 198-199).

-(A)wXk/ -(A)vXk/ -yXk ekleri, Oğuz ve Sibirya grubu lehçeler ile Kırgız ve Türkiye Türkçesinde tanıklanamamaktadır ancak bu ekin görevini -(X)k eki

üstlenmektedir. -(X)k eki benzer işlevlerle -wXk/ -yXk ekini karşılamaktadır. Bu bağlamda -Xk ekini de ele almak gerekmektedir. Fatih Kirişçioğlu, Yakut Türkçesinde ünsüzle biten fiillere gelen -Ilk ekinin, işlek olmadığını ve bir harekete meyli ve alışkanlığı bildiren sıfatlar yaptığını belirtmektedir. *Ahınuk* ‘merhametli, şevkatli’; *tebiik* ‘tekme, tepik’; *ıtıruk* ‘ısırik’ (1999: 62).

Kırgız Türkçesinde ise -(X)k ekinin, yansıma fiillerden isim yaptığı; fiilin bildirdiği hareketin sonucu olan isimleri ve sıfatları türettiği ve nesne isimleri yaptığı belirtilmektedir: *kakırık*, *çüçkürük* (Kasapoğlu 2020: 142). Nevzat Özkan, Gagavuz Türkçesinde -Ik ekinin her türlü nesne ve araç ismi yaparak işlek kullanıma sahip olduğunu belirtir: *kanırık* ‘koparılmış, asık suratlı’, *çimçirik* ‘yıldırım, şimşek’, *tutnuk* <*tutun-u-k* ‘kekeme, peltek’ (1996: 113-114). Azerbaycan Türkçesinde, tek ve çok heceli fiil köklerine gelerek sıfat ve adlar türeten -Ik ekinin işlek bir ek olduğu ve bitmiş, yapılmış anlamı taşıyan sıfatlar türettiği belirtilir (Yalçın 2018: 195). -Ik eki, Yeni Uygur Türkçesinde hareketin sonucu olan isim ve sıfatlar türetmektedir: *tapşuruk* ‘vazife’ (Öztürk 2010: 40). Özbek Türkçesinde sıfat ve isim türeten -(X)k eki, yansıma kökenli fiillerle de kullanılabilir: *dumalak*, *oynaq*; *sayraq*, *parlaq* (Coşkun 2000: 55). Jean Deny, Türkçedeki *aşırık*, *üfürük*, *öksürük*, *tıksırık*, *ışkırık*, *ınçkırık* gibi örnekleri göstererek Tobolskçada *simgirik* ‘sümük’; Altaycadaki *çınğırık* ‘sümük’, *kaçırık* ve Çağataycadaki *tüfkürük* örneklerini vermekte ve bu ekin türemiş sözcüklerle kullanıldığına dikkat çekmektedir (Deny 2012: 498).

Türkiye Türkçesinde -(X)k, fiilden isim yapma eklerinden biridir. Türkçedeki -Ik/-Uk ekini Eski Türkçedeki -yUk ekine bağlayan Zeynep Korkmaz, ekin yansımaları sözlerle gelerek *fişkırık* ‘püskürtme aleti, fiskiye’, *ışkırık* ‘toprakta yapılmış su düdüğü’ gibi tek tük araç gereç adlarıyla, *aksırık*, *hıçkırık*, *öksürük* vb. daha başka adlar da türettiğini belirtir (2009: 86). “Yaptığı isimler genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesnelere karşılar: öksürük, tükürük, üfürük” (Ergin 2019: 196). Tabiat seslerine dayanan biçimler üzerine gelen, isimler türeten -(X)k eki, -ır sesiyle biten ve ikincil adı verilen çıkır, çitir, kıtır gibi kelimeler üzerine gelerek çıkırık, çitirık, kıtırık gibi isim ve sıfatlar türetmektedir: *püskürük*, *hıçkırık*, *öksürük*. (Zülfikar 1991:94-94). “Eskiden sıfat fiil olarak kullanılan bu ekin günümüzde bu işlevini yitirerek (kesik X kesilmiş) fiilden sıfatlar yaptığını” belirten Tahsin Banguoğlu, Anadolu ağızlarında bu üremenin eski sıfat fiil işlevini gösteren örneklerinden bahseder. Bu ekin tek heceli kelimelerde görüldüğünü söyler ve nadiren de olsa çok heceli şekillerin var olduğunu gösterir: *ağlayık*, *cırlayık*. Ayrıca sıfatların adlaşarak yapılan işin ürününün adı olarak da karşımıza çıkabileceğini vurgular (Banguoğlu 2007: 249).

Görülmektedir ki -(A)wXk/ -(A)vXk ekine rastlanmayan lehçelerde eş görevde kullanılmakta olan -(X)k eki yer almakta ve çalışmanın konusunu oluşturan ek ile benzer görevleri taşımaktadır.

Mustafa Öner (1998: 79) ele aldığı -k ekinin dip notunda, ünlüyle biten kök ve gövdelerde -vık/-vék ekindeki /v/ sesinin yardımcı ünsüz olarak kaydedildiğini tespit etmekte ve bu görüşe karşı çıkmaktadır. Bu durumun dilimiz için uygun olmadığını belirterek “örneklerdeki fiil isimlerinin mübalağa ifadesine de bakarak bu -vık/-vék ekini -gak/-gek ekine eş fonksiyonda, ayrı bir ek olarak değerlendirmek daha yerinde

olmalıdır. Buna rağmen, söz konusu -k/-k ekinin örneklerinin, çoklukla, ünsüzle biten kök ve gövdelerden olması ise dikkat çekicidir.” demektedir. Öner’in görüşüne katılmakta ve /v/ sesinin yardımcı ses olarak kullanılmasının mümkün olamayacağını düşünmekteyiz. /w, v/ sesinin yardımcı ses olamayacağı gibi ağızlardaki -yXk ve -wXk ekinin aynı görev ve yapılarla kullanılıyor olmasından dolayı -yXk ekindeki /y/ sesinin de yardımcı ünsüz olamayacağını belirtmeliyiz. Ekin, -wXk > -yXk değişimine uğramadan önce -GXk yapısında kullanılmış olması muhtemeldir. /y/ sesinin yardımcı ses olduğunu düşünmek yerine -GXk > -wXk/ -vXk ~ yXk şeklinde bir değişimin düşünülmesi Türkçenin dil yapısına daha uygundur. Eski Türkçede fiilden isim yapma eki olan -GXk; Kıpçak lehçelerinde ve Kıpçak özelliklerini taşıyan lehçe ve Türkiye Türkçesi ağızlarında /-ğ, -g/ > /-v, -w/ sızıcılışmanın etkisiyle -wXk/ -vXk; seste yaşanan /-v, -w/ > /-y/ akıcılışmanın tesiriyle ise -yXk şekillerini almış olmalıdır.

Kıpçak dönemi ses özelliklerine bakıldığında “bağla- > bavla- ‘bağlamak’ ~ bayla- sözcüğünde olduğu gibi -g > -w ~ -y ünsüz değişimi Kıpçak Türkçesinin en temel ses olaylarından biri olarak karşımıza çıkar ve -wXk ekinin -GXk > -wXk ~ yXk şeklinde bir değişime uğramış olduğunu düşündürmektedir. Kıpçak Türkçesindeki /g/ > /w/ ~ /y/ ses değişimine tügme > tüvme > “düğme” ~ tüyme gibi çeşitli örneklerin kullanımı gösterilebilir. Eklerde yaşanan değişimlerin Kıpçak dönemi ve lehçelerinde görülüyor olması da bu ihtimali güçlendirir ve destekler niteliktedir. Örneğin, yülügüç > yülüvüç “ustura” (Güner 2013: 95) sözcüğünde -glç ekinin -vİç şekline değiştiği görülmektedir. Karakalpak Türkçesinde -GIş ekinin sonu ünlüyle biten fiillerde -wIş şeklinde kullanılıyor olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ör: sıprıgış “sügürge”, tükirgış “tükürük”, tüyrewiş “toplu iğne”, tolıqlawış “tümleç”, ölşewiş “ölçü aleti” (Uyğur 2018: 107-108). Burada -GIş / -Gıç ekinin -wIş/ -wİç şekline dönüşmesi ve sonu ünlüyle biten fiillerde bu değişimin görülüyor olması -GXk ekinin -wXk şekline dönüştüğü fikrini desteklemektedir. Burada ortaya konulmaya çalışılan görüş çerçevesinde -GXk ekinin tespit edildiği bazı örneklerle beraber ekin işlevini kısaca göstermek gerekmektedir. -GXk ekinin kullanımı Eski Türkçe döneminde karşımıza çıkmaktadır. Kemal Eraslan, -GUK ekinin Eski Uygurcada seyrek kullanıldığını belirterek şu örnekleri verir: *asğuk* ‘bayrak, sancak’, *kazğuk* ‘kazık’, *tirğük* ‘direk’ (Eraslan 2012:106). İbrahim Taş, Kutadgu Bilig’de -GUK ekinin hem isimden fiil hem de fiilden isim yapım eki şeklinde kullanımlarını tespit etmiştir. İsimden isim yapan +GUK eki, şu iki sözcükte küçültme görevinde kuş adı türetmiştir: *çumğuk* ‘kara ve ötücü, sesi beğenilmeyen kuş’ *çum yansıma; *semürğük* ‘serçe’. Taş, ayrıca bu maddede DLT’deki *üpgük* ‘ibibik, hühüt’ < *üp yansıma örneğine de atıfta bulunmuştur (2020: 41). Fiilden isim yapım eki olan -GUK için ise şu üç örneği sunmaktadır: *tirğük* ‘direk’, *yalğuk* ‘insan’ < yalnguk; *yilik* ‘ilik’ < *yilgük. (2020: 140). Burhan Paçacıoğlu, sözlüğünde -GUK ekini fiilden isim yapan ekler başlığı altında göstermekte ve şu örnekleri vermektedir: *tirğük*, *kazguk*, *yonguk*, *basguk* (2016: 29). Annemarie Von Gabain, -GUK ekini -gAk ekiyle beraber göstermekte ve bu ekin ‘*daima yapan*’ anlamını belirtmektedir: *yulğak* ‘aydınlık, ışık’, *kazguk* ‘kazık’, *türğük* ‘direk’ < tirä-gük (Gabain 2007: 52). DLT (Çev. Kaçalin 2019: 234; 442)’de ise *tapuzğuk* ‘bilmece’; *kayğuk* ‘kayık’ örnekleri geçmektedir. -GXk ekinin kullanımında daima yapan anlamını katması -wXk/-vXk ekinin kullanımında da tespit edilmektedir.

2. -(A)wIk, -yXk Ekleriyle Oluşturulan Adların Sınıflandırılması

2.1. Hayvan ismi yapar:

Kaz: *barıldawıq*: kuş adı (KTS); *ızıldawıq*: ızıl ızıl ses çıkaran (vızıldayan), sivrisineğe benzeyen bir hayvan (KKTS 208); *jawrawık*: bayağı ispinoz kuşu (Kaplankıran vd. 2017:242); *sayrawıq*: bülbül (KTS 1999: 546); *şırıldawıq*: ağustos böceği (KTS). **Tat:** *karişlavık*: turtıl, kurt (TTS 141). **Bşk:** *bazlavık*: ateş böceği (BTS 69); *bızlavık*: geceleri ışıldayarak gezen küçük fişki böceği (BTS 89); *honkoldavık*: balaban kuşu. (BTS 210); *karişlavık*: turtıl (BTS 332); *sırlavık*: ak kanatlı toygar (BTS 523); *sipıldavık*: kara kanatlı bataklık kırlangıcı (BTS 529); *şınğıravık*: çingiraklı yılan (BTS 561). **Krm.Tat:** *cılavuk*: medüz, deniz anası (KTTS 72). **Kar.Mal:** *corgalavuk*: eşkin at (KMTS 157). **TTA:** *cırlayuk*: kurbağa; *cırlavuk/cırlavık/cırlayık/cırlavuk/cırlayık*: ateş böceği, *cırlayık/cırlavuk*: akbabaya benzer bir kuş; *corlayık*: güvercinden küçük siyah renkli bir kuş; *gürleyik*: serçe; *gurlayık*: soyu azalan ötücü bir kuş; *hurlavuk*: keklık büyüklüğünde bir kuş; *ışıldavık böceği*: ateş böceği (TTAYE 493).

2.2. Bitki ismi yapar:

Kar: *çetlevik/çetlavuk/cetlavuk*: fındık, ceviz (Kırm.Kar. 136; Öztürk 2019: 39). **Kaz:** *ayrawıq*: (ÖATS 20); *bortıldawık*: çöl bitkisi (ÖATS 98); *çekildewik*: günebakan (ÖATS 434); *dirildewik*: hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki (ÖATS 122); *jılawık*: bitki türü (ÖATS 167); *kalturawık*: zembil otu (ÖATS 214); *küyrewik*: çalı bitkisi (ÖATS 201); *şekildewik*: günebakan, ayçiçeği (ÖATS); *şettewik*: günebakan (ÖATS); *şırmawık*: sarmaşık (ÖATS 466); *tüyeşırmawık*: ipek otu (ÖATS 415); *uşırmawık*: sarmaşık türü (ÖATS 427). **Tat:** *çiklevék*: 1.ceviz, fındık vb. meyve (TTS 395); *çiklevéklék*: fındıklık (TTS 395); *çormavık*: sarmaşık (TTS 399); *kalturavık çeçek*: titrek çiçek (TTS 132); *kırmavık*: yapışkan bir cins ot (TTS 185); *şaldıravık*: meyvesi çitirtti çıkaran bir cins ot (TTS). **Baş:** *ayravık*: uzun yapraklılar ailesinden tüylü, süpürge başlı, uzun yapraklı bitki; domuz otu (BTS 53); *hurlavık*: sarmaşık (BTS 201); *hırmavık*: yapışkan otu. (BTS 201); *tınkavık*: 1. meşe yaprağında oluşan yumru. 2. meşe palamudu. (BTS 609); *ebevek*: buğdaygillerden yabancı bir bitki. (BTS 137); *vereklevek-verkevek*: erkek sakalı, bitki (BTS 717); *yeşlevek*: yeşil otlu yer, cimenlik, çayır. (BTS 722). **Kkp:** *mésiwek*: misvak, dişi temizlemeye yarayan özel çubuk (KKTS 389); *partıldawıq*: yabancı bir bitki (KKTS 454); *şırmawıq*: şarmaşık; yabancı keteni (Uygur 2018:120). **Krm.Tat:** *patlavuq*: horozotu (KTTS 262); *çırmavuk*: sarmaşık (KTTS 85). **Kar.Mal:** *çörtlevük*: fındık; *emen çörtlevük*: meşe palamudu (KMTS 179); *mırcıvuk*: bir tür yabancı lahanaya tohumu, kolza bitkisi (KMTS 298). **Kum:** *çertlevük*: fındık (Kum.TS. 101) (KRS 341); *çırmavuk*: Sarmaşık (bitki). (KRS 347); *güyrevük*: bir tür çalı bitkisi. (KRS 91); *mayaçırmavuk*: şerbetçi otu, bitki adı (KRS 208). **Trkm:** *portlawuk - portlowuk*: düz ve yuvarlak yapraklı çim (TDDS2 207); *tarlawuk - tarlowuk*: bir kavun türü (TDDS2 353). **TTA:** *cırtlavuk*: kavun cinsinden bir kavun; *cızlavık*: bir çeşit bitki; *çetlevik/çetlevuk*: fındık; *fişıldavık*: büyük boylu ot; *kavşayık*: yabancı yulafı; *kitleyük*: kiraz; *kıvrışayık*: yabancı lahanası; *patlayık*: mürver ağacı (TTAYE 493).

2.3. Hastalık ismi yapar:

Kaz: *sızdawıq*: çıban (Kaz.TS. 500). **Tat:** *sızlavıq*: sızlayıcı çıban (TTS 282). **Baş:** *hızlavıq*: çıban, kan çıbanı (BTS 206); **Kkp:** *sızlavıq*: küçük çıban (Uyğur 2018:120). **Kar.Mal:** *çaçıravuk*: kabarcık, çıban (KMTS 166). **Kum:** *sızlavuk*: çıban, karbonkül. (KRS 269). **Trkm:** *üşgülewük- üşgülewük*: Solunum organlarının üşütmeye bağlı çıkardığı ses, öksürük. (TDDSS2 417). *kentlewük- kentlewük*: diş ağrısı. (TDDSS2 23); *sızlavuk*: çıban (Biray, 1999: 189; (TDDSS2 314): *gijilewük*: Bulaşıcı cilt hastalığı. (TDDSS1 444). **TTA:** *giciyik*: ekzama hastalığı; *hırcılyük*: hırıltılı nefes alıp verme hastalığı; *hırlavıh*: göğüs tutulması (TTAYE 494)

2.4. Yer ve mekân adı ifade eden isimler türetmektedir:

Kaz: *sarqırawıq*: çağlayan, şelale (KTS). **Tat:** *kışlavıq*: kışlık (ev) (TTS 187); *küldevék*: su birikintisi, gölcük (TTS 199); *şarlavıq*: şelâle (TTS); *tarlavıq*: dağ boğazı, derbent (TTS 299); *utlavıq*: çayır (TTS 363); *tozlavıq*: tuzlak (TTS 318); *tuplavıq*: hayvanların toplanmasına uygun (yer), toplanma yeri (TTS 329); **Baş:** *hazlavıq*: sazlık benzeri bataklık yer (BTS 190); *kışlavıq*: kışın arı kovanlarının bırakıldığı ılık yer. (BTS 357); *kulavıq*: küçük çukur, yarık. (BTS 380); *şarkırawıq- şarlavıq*: çağlayan, şelâle (BTS 551); *tarlavıq*: dağ boğazı, derbent. (BTS 582); *turlavıq*: toprağı tuzlu yer. (BTS 587); *yılavıq*: donmadan akıp duran çeşme ya da dere (BTS 728); *görlevek*: sel, sel suyu; çağlayan (BTS 167); *külevek*: su birikintisi. (BTS 307); *küzlevek*: 1. küçük pınar, kaynak. 2. su birikintisi. (BTS 316); *yeylevek*: yayla yolu, yayla (BTS 725) **Trkm:** *şarlawuk- şarlowuk*: 1. şelâle 2. köy adı. (TDDSS2 322; Biray 1999: 189); *şaglawuk- şaglowuk*: şelâle. (TDDSS2 316). **TTA:** *bingıldavıq*: kaynak, pınar; *güllewyük- gürlewyük*: çağlayan; *harlavıq*: harıltı ile akan su, çağlayan; *horlavıq*: derelerdeki çukurlar; *minkıldavıq*: bataklık; *şarlavıq- şarlayıq*: çağlayan (TTAYE 494). *ırlavıq*: Kayseri’de Mimarsinan mahallesinin adıdır, çağlayan anlamına gelmektedir (Nişanyan 2020: 618).

2.5. Araç gereç (alet) ismi yapar:

Kaz: *pirıldawıq*: Kazakistan’ın milli müzik aletlerinden biri (KTS); *sıkırlawıq*: çadırın çift kanatlı tahta kapısı (Kaz.TS. 501); *sıldırawıq*: çingirak, şingirdak (KTS); *siyqıldawıq*: çinkirak (KTS); *zırıldawıq*: fırıldak, topaç (Kaz.TS 204). **Tat:** *çilturavıq*: zil, çingirak (TTS 402); *çinglavıq*: çingirak (TTS 403); *kıngırawıq*: çingirak (TTS); *şakıldavıq*: şak şak ses çıkaran bir çeşit haberleşme aleti (TTS); *şalturavıq*: çingirak; *şartlavıq*: patlatma oyuncacı (TTS); *şırtlavıq*: 1. fermuar; 2. çanta vb. kilidi (TTS); *tırlıdavıq*: motosiklet vb. (TTS 335); *vijıldavıq*: çocukların ip veya sopa ile vızıldatarak oynadıkları oyun eleti (TTS 70). **Baş:** *yalturavıq*: zoka. (BTS 691); *şalturavıq*: çingirak (BTS 549); *karışlavıq*: tank ya da traktor paleti. (BTS 332); *zırıldavıq*: çingirak (BTS 755); **Kkp:** *partıldawıq*: motosiklet. (KKTS 454); *şarqırawıq*: evin pencere ve kapısının üstüne konulan özel ağaç (KKTS 531); *şırlıdavıq*: 1. karış büyüklüğünde bir ağacın bir tarafını siviltip buz üstünde onu döndürerek oynanan bir oyun. 2. rüzgargülü, pervane oyuncacı. (KKTS 543); *tislewük*: kerpeten, kışkaç (Uyğur 2018:120). **Krm.Tat:** *fırıldavıq*: fırıldak (KTTS 118); *fırıldavıq*: topaç, fırıldak (isim) (Çeneli, 1997: 34); *şatırdavıq*: tokaç (KTTS 320). **Kar.Mal:** *tırnavıq*: tırmık (KMTS 397). **Nog:** *sızğırawıq* “düdük”. (Ergönenç 2019: 87). **Trkm:** *cürlevük*: cırtlılı ses çıkaran alet (Biray, 1999: 189); *çarhowuk*: kapı ve pencerelerin üstüne yerleştirilen ağaç. (TDDSS1 196); *gürlewük- gürlewük*: hoparlör

(TDDS1 512); *hızlavuk*: ortasındaki iki delikten iplik geçirilerek döndürülüp oynanılan yuvarlak ağaç oyuncak (Biray, 1999: 189); *hızlawuk- hızlowuk*: topaç, fırıldak. (TDDS1 597); *jürlewük - jürlöwük*: düdük, üflenerek çalınan alet (TDDS1 648); *jıñırdawuk- jıñırdowuk*: çalan sesli oyuncak (TDDS1 654); *tigirlewük*: topaç oyuncuğu (Biray, 1999: 189). **TTA**: *cırıtlavuk*: söğüt dalından yapılan su tulumbası; *çakıldavuk*: değirmende buğdayın bittiğini haber veren aygıt; *çingırayık- çingırdayık*: tahterevalli; *kıldıravuk - kıldırayık*: 1. oğlak ve kuzuların boynuna takılan küçük çan 2. patiska; *şatırdavuk*: kaynana zırlıtısı deniden oyuncuğun büyüğü; *vızırdayık*: topaç (TTAYE 493).

2.6. Organ adı ve vücuda özgü uzum isimleri yapar:

Kar.Mal: *tinglavuk*: damak (KMTS 396); **Trkm**: *kentlewük- kentlöwük*: damak (TDDS2 23); *gañşıravuk- gañşırowuk*: dalağın içindeki kıkırdak, yumuşak kıkırdak. (TDDS1 397); *kekirdewük- kekirdöwük*: 1. gırtlak, 2. organizmadaki kıkırdak. (Biray, 1999: 189); *kekirdewük- kekirdöwük*: akciğerleri gırtlığa bağlayan solunum eklem yolu. (TDDS2 18); *kentlewük- kentlöwük*: 1. damak. 2. diş ağrısı. (TDDS2 23); *üşgülewük*: üşütme sebebiyle çıkan hıçkırık (Biray, 1999: 189). **Kar.Mal**: *tinglavuk*: damak (KMTS 396). **Baş**: *ğırıldavık- ğırlavık*: gırtlak. (BTS 176); *korkoravık*: soluk borusunun boğazdan aşağı kısmı. (BTS 373); *kukıravık*: âdem elması, gırtlak kıkırdağı (BTS 379). **TTA**: *çıldırıyuk*: gözbebeği (TTAYE 494).

2.7. Soyut isimler ve çeşitli somut isimler türetir:

Kar: *kokravuk*: kükreme, yıldırım (Öztürk 2019: 39); *yalavuk*: dayak, kötek, sopa (Öztürk 2019: 39); *yasnavuh- yasnavuk*: şimşek (Öztürk 2019: 39). **Kaz**: *sırıldawıq*: ıslık (KTS). **Tat**: *bozlavık*: don, buz tabakası (TTS 53); *küzlevék*: delik, mazgal; buzlar arasında donmamış kalan yer (gölde) (TTS 198); *matavık*: engel, köstek (TTS 213); *yangırarık*: yankı, aksiseda (TTS 455). **Baş**: *bozlavık*: buz tabakası, yeri kaplayan buz katmanı (BTS 102); *şakıldavık*: kamçı, kırbaç. (BTS 548); *şandavık*: şafak kızılığının rengindeki; kızıl (BTS 549); *yelberlevek*: rüzgâra kapılmış gibi süzülen nesne ya da varlık (BTS 709); *yeldevek*: ağaçtaki ufak, ince dallar. (BTS 604). **Kkp**: *güldirewük*: gök gürlütüsü (Uygur 2018:120). **Krm.Tat**: *buzlavuk*: 1. külkedisi. 2. kırç, kırığı. 3. ebebulguru (sert ve iri kar tanesi) (KTTS 66); *yañıravuk*: kahkaha, şaplak, çingirak sesi; (Çeneli, 1997: 35); *şaqırdavıq*: şakşak; çakıldak (KTTS 319); **Kar.Mal**: *gürüldevük*: 1-10 Mayıs arasındaki günler (KMTS 211); *kördevük*: göz taşı (KMTS 276). **Kum**: *buzlavuk*: buz tabakası (KRS 65); *şapırlavuk*: sulu çamur. (KRS 351); *şıpırlavuk*: çiseleyen yağmur, sulu kar. (KRS 356); *yılavuk*: sümük (KRS 135). **Nog**: *buzlawıq*: ince, kaygan buz (Ergönerç, 2019: 87); *yasırınmawıq*: saklambaç (Ergönerç, 2019: 87). **Trkm**: *şanlawuk -şanlowuk*: gürlütü. (TDDS2 320); *şanñırdawuk- şanñırdowuk*: çığlık. (TDDS2 320); *şatlawuk- şatlowuk*: don, ayaz. (TDDS2 323); *yıldıravuk*: şimşek (TDDS2 522); *pañkıldavuk*: oyun adı. (TDDS2 187); *paşırdavuk*: fısıltı (TDDS2 191); *şalkıldavuk*: çığlık (TDDS2 318). **TTA**: *çivşiyik*: dolu; *gıvcivik*: vesvese; *parıldayık*: yıldırım; *şarlavuk*: kar suyu; *taklavık*: çocukların kamyş ya da mürver dalı içerisine kıtık sokup çöple iterek oynadıkları oyun; *yıldıravık*: şimşek; *yaldırayık*: elektrik; *zingıldayık*: pelte (TTAYE 494).

2.8. Sıfat türetmektedir:

Kar: *abdıravuk:* çekingen, ürkek (Kırm.Kar. 31); *alhasavuk- alhasavuh:* telaş, endişe, heyecan, galeyan (Öztürk 2019: 39); *çatlavuş- çatlavuk- çetlevik:* çatlak, yarık (Kırm.Kar. 130; Öztürk 2019: 39); *fırlıdavuş- fırlıdavuk:* kıpır kıpır, yerinde duramayan (Kırm.Kar. 188; Öztürk 2019: 39); *oynavuş- oynavuk:* oyunbaz, oynak, oynamayı seven (Kırm.Kar. 301); *patlavuş- patlavuk:* patlak (Kırm.Kar. 312; Öztürk 2019: 39); *kalıtravuk- kalıtravuk- qalıtravuş:* titreyen, titrek, titreyiş, ürperme (Kırm.Kar. 325; Öztürk 2019: 39); *şaltıravuş:* çınlayan (Kırm.Kar. 419); *tıtravuk- tıtrevük:* titreme, titreyiş (Öztürk 2019: 39). *yaldavuş- yaldavuk:* yüzen, yüzücü, suya batmayan (Kırm.Kar. 497; Öztürk 2019: 39); *yalavuş:* yalama (Kırm.Kar. 497); *yılavuş- yılavuk:* ağlak, sulu göz (Kırm.Kar. 522; Öztürk 2019: 39); *yıltravuş- yıltravuk:* parlak, parıltı, parıldama, ışıltı, (Kırm.Kar. 524; Öztürk 2019: 39). **Kaz:** *arıldavıq:* hırıl hırıl ses çıkaran, hırıldayan (KTS. 35); *baqıravıq:* şamatacı, yaygaracı, şirret (Kaz. TS. 75); *azınavıq:* 1. dinmeyen uğultu (rüzgâr) 2. sürekli kişneyen (aygır) (Kaz. TS. 29); *bajıldavıq:* 1. şamatacı, şirret, yaygaracı 2. gıcırtili. (Kaz. TS. 75); *bağıldavıq:* sürekli meleyen (keçi) (KTS 643); *barqıravıq:* sert ses çıkararak bağırın. (KTS 7027); *barqırdavıq:* lüzumsuz, olur-olmaz her şey için konuşmayı âdet edinen kimse. (KTS 7028); *bartıldavıq:* sürekli sert ses çıkaran şey. (KTS); *bijıldavıq:* sürekli vızıldayan. (KTS); *birıldavıq:* sürekli horlayan, horultulu (KTS); *dirıldavıq:* sürekli konuşan. (KTS); *ıñıldavıq:* sürekli inleyen (KTS); *ızıldavıq:* vızıllayan, vızıldayan. (Kaz.TS. 662); *ızındavıq:* vızıldak, vızıldayan. (KTS); *kitirlewik:* sürekli kıtırdayan (KTS); *küldirlewik:* gürlütcü, gürlütü çıkaran (KTS); *kürkirewik:* dağdan akan suyun çıkardığı ses (KTS); *kütürlewik:* kıtırdak, kütür kütür ses çıkaran. (KTS); *manıravıq:* çok meleyen, melemeden duramayan (KTS); *pışıldavıq:* sessiz sessiz sürekli fısıldayan kimse (KTS); *qanğırlavıq:* sürekli tangır tangır ses çıkaran, tangırdak (KTS); *qaqıldavıq:* gıdaklayan, gaklayan (KTS); *qaqsavıq:* geveze, boş konuşan (KTS); *qarqıldavıq:* sürekli kahkaha atan (KTS); *qarsıldavıq:* çatırdayan, çatırdak (KTS); *qatırlavıq:* sürekli katır kutur eden (KTS); *qırıldavıq:* hırıltı (KTS 439); *qıtıravıq:* kıtırdak, kıtırdayan (KTS); *qurıldavıq:* horultucu (KTS); *sanqıldavıq:* yüksesk ses çıkaran, sürekli bağırın (KTS); *sapıldavıq:* şap şap eden, şapırdayan (KTS); *saqırlavıq:* sürekli fokurdayan, fokurdak (KTS); *sarıldavıq:* şarıldayan (KTS); *sarnavıq:* sürekli halinden şikayetçi olan (KTS); *şıqırlavıq:* 1. şingırlayan. 2. gıcırta çıkaran, gıcırdayan (KTS); *sırtıldavıq:* sürekli takırdayan (KTS); *şırqıravıq:* çok ağlayan, viyaklayıp duran bebek (Kaz TS.655); *şınğırlavıq:* şingırtı; zil sesi. (KTS); *şıqırlavıq:* gıcırta (KTS); *şorıldavıq:* şırıltı (KTS); *tarsıldavıq:* gürlütü, takırtı. (KTS); *zarlavıq:* şikâyet eden, mız mız (KTS 269). *zırıldavıq:* sürekli ağlayan, inleyen (KTS). **Tat:** *çatırdavık:* 1. çatırdayan, 2. çok ve anlaşılmaz konuşan kimse (TTS 392); *çecrevêk:* sıçramaya meyilli (TTS 405); *çerêldevêk:* ince ses ile bağırın (kimse) (TTS 394); *çereldêvek:* şırıltı veren her şey (TTS 394); *dêrêldevêk:* titrek (TTS 84); *gıjlavık- gıjldavık:* hırıltılı (TTS 79); *gôrêldevêk:* gürlütü (TTS 81); *gôrlevêk:* gürlütü ile akan su (TTS 81); *hırıldavık:* horlayıcı (TTS 380); *kêtêrdevêk:* kıtır kıtır eden; *kıştırdavık:* hışırdayıcı (TTS 187); *lıgırdavık:* geveze, lakırdılı (TTS 208); *mıgırdavık:* mırıldayıcı (TTS 219); *pışıldavık:* sessiz sessiz fısıldayıcı (TTS 251); *şaltıravık:* çok konuşan ama iş yapmayan geveze kimse (TTS 409); *şıgırdavık:* gıcırdayıcı, gıcırdalı (TTS 417); *têrevek:* titrek (TTS 310); *teêldevêk:* çabuk ve çok konuşan (kimse) (TTS 310); *tıpırdavık:* 1. ayakları ile

tap sesi çıkaran (*kimse*); 2. heyecanlı, telêşli (TTS 334); *ütlevêk*: çok yem yemekten kusan (*hayvan*) (TTS 477); *yaltıravuk*: pıriltılı, yaldız (TTS 445); *yaltıravuk*: yaldızlı (TTS 445); *yomarlavuk*: yuvarlak (*nesne*), topak (TTS 120). **Baş**: *aravuk*: uçsuz bucaksız genişlik, enginlik (BTS 36); *bizlevek*: soğuk, yağmurlu buzlu (BTS 95); *gijıldavuk*: gijıldayıp duran. (BTS 176); *hırıldavuk*: hırıldayarak çıkan. (BTS 232); *kaltıravuk*: sarsıntı, titreme, sallantı (BTS 323); *kaltıravuklu*: sallantılı, sarsıntılı, sarsan, titrek. (BTS 323); *kelevek*: saydam, ince zar gibi olan (BTS 272); *küzevek*: süsleme, süsleyen (BTS 315); *şaltıravuk*: 1. çınlayan, şingırdayan, sesli 2. kıymetsiz, önemsiz (BTS 549); *yaltıravuk*: 1. parlak, ışıltılı şey 2. süs, yapmacık (BTS 691); *yıltıravuk*: ışıltılı ışıl olup parıldayan, ışıl ışıl eden şey (BTS 730). **Kkp**: *baqırawıq* - *barqırawıq*: şamatacı, yaygaracı (KKTS 62; Uyğur 2018:120); *gewkildewik*: anlayışsız, vurdumduymaz (Uyğur 2018:120); *gürkirowik*: gürültülü; gürültücü (Uyğur 2018:120); *jaltırawıq*: parlak, parıldayan (KTİS 107); *jarqırawıq*: ışıldayan, parlayan (KTİS 110); *jılawıq*: çok ağlayan, gözü yaşlı (Uyğur 2018:120); *jılawıq*: çok ağlayan, gözü yaşlı (Uyğur 2018:120); *jıltırawıq*: Parıldayan, ışıldayan (KTİS 117); *mönirewik*: böğüren, inek. (Uyğur 2018:120); *qabawıq*: ısırmaya ve kapmaya meyilli ve alışıktır olan köpek (KKTS 305); *qaltırawıq*: 1. çok üşüyen, soğuğa dayanamayan. 2. hastalıktan dolayı eli, ayağı titreyen. 3. cimri, verirken eli titreyen. (KKTS 312); *qıdırawıq*: gezen, dolaşan (KTİS 157); *qırıldawıq*: hırıldayarak konuşan (KKTS 342); *söylewik*: geveze (Uyğur 2018:120); *süzewik*: Boynuzuyla süsen hayvan, süsmeyi seven (KKTS 521); *şağawıq*: 1. diş veya dili ile sokan. 2. kabuklu meyve vb. şeyleri içini yemek için ustaca kıran, delen. 3. adeta ısırarak konuşan dili keskin, konuşması yılan gibi sokan (KKTS 524); *şankildewik*: sert ve bağırarak konuşan kimse (KTİS 317); *şaqrırawıq*: çok ses çıkaran; bağırıcı (KKTS 525); *şaqrırawıq*: şamatacı, gürültücü; kavgacı, şarkıcı (Uyğur 2018:120); *şingırlawıq*: şingır vb. ses çıkaran şey (KKTS 543); *şirtıldawıq*: sinirliyken öfkeli ses çıkaran. (KTİS 322); *şıtlırawıq*: Çıtırdayan ses, çıtırtı (KTİS 322); *şıvıldawıq*: ‘şıyk’ diye ses çıkaran, hışırdayan, gıcırdayan (KKTS 545); *tabawıq*: zihni çevik, hazır cevap (Uyğur 2018:120); *taqıldawıq*: takırdayan, çok takırtı çıkaran, çok konuşan (KKTS 559); *tebewik*: yanına kimseyi yaklaştırmayan, çok tepen hayvan (Uyğur 2018:120; KKTS 576); *tentirewik*: seyyah, devamlı gezen; başıboş dolaşan, avare (KKTS 579); *turnawıq*: tırnaklamayı alışkanlık haline getiren, tırnaklayan (KKTS 586); *zırlıdawıq*: çabuk giden, hızlı hareket eden (KKTS 652). **Krm.Tat**: *ağlavuk/ cılavuk/ yılavuq*: ağlak, sulu göz, ağlamaklı, hemen ağlamaya meyilli; *abdıravuk*: telaşlı, sinirli (Çeneli 1997: 34-35); *bağıravuk*: ağlamalı, ağlamaklı (KTTS 55); *bıdırıdavuk*: geveze, boşboğaz (Çeneli 1997: 35); *dirıldavuk*: dırılıcı, cır cır, cır cır (KTTS 97); *gürıldavuk*: takır takır, harıl hurul; *kaltıravuk*: titreyen, titrek (Çeneli 1997: 35); *qaynavuq*: kaynamış (KTTS 194); *qıçıravuq*: yaygaracı (KTTS 195); *sızğıravuq*: ıslık çalan (KTTS 305); *tıtrewik*: titreyen, titrek (Çeneli, 1997: 35); *vızıldavuq*: yanıkçı (KTTS 370); *yaltıravuq*: ışıltılı (KTTS 374); *anğıravuq*: tınlayan, yankılı gür sesli, sedalı (KTTS 375); *yıltıravuk*: parlak, parıltılı, kıvılcımlı (Çeneli 1997: 35). **Kar.Mal**: *aldavuk*: hilekâr, aldatici. (KMTS 78); *aylanıvuk*: serseri, avare, gezmeyi seven, yerinde duramayan. (KMTS 102); *bijıldavuk*: köpüklü (KMTS 121); *canıvuk*: öfkeli, hiddetli (KMTS 140); *catıvuk*: yatmaya meyilli (KMTS 144); *cılavuk*: sulugöz (KMTS 151); *cıltıravuk*: parlak (KMTS 151); *cızıldavuk*: 1. yaygaracı. 2. çatlak ses. (KMTS 153); *cortıvuk*: devamlı koşan (KMTS 157); *cunçuvuk*: sıkılğan, çekingen (KMTS 160); *cüvüldewik*: çok cıvıldayan, çok şamata yapan, gürültü çıkaran (KMTS 164);

cüzüvük: iyi yüzen, iyi yüzücü (KMTS 164); *çabuvuk*: süratli, hızlı, seri (KMTS 165); *çıkırdavuk*: devamlı takırdayan (KMTS 174); *çirmavuk*: sarılgan (KMTS 175); *digırdavuk*: gürültülü, takırtılı (KMTS 185); *dirıldavuk*: gürültülü; geveze (KMTS 184); *donkuldavuk*: çenebaz, yaygaracı, geveze (KMTS 186); *duvuldavuk*: uğultulu (KMTS 188); erk-bicivuk: büyücü, sihirbaz (KMTS 194); *gırıldavuk*: geveze (KMTS 204); *hıçıvuk*: bildiren, haber veren, buyuran (KMTS 216); *hırıldavuk*: hırıltılı (KMTS 218); *kaltıravuk*: devamlı titreyen, titrete (KMTS 239); *kangkıldavuk*: geveze, boşboğaz (KMTS 241); *kjıldavuk*: gıcırtilı (KMTS 257); *kımıldavuk*: sallanan, oynak, sağlam oynayan (KMTS 259); *kirpildevük*: telaşlı (KMTS 265); *kuruldavuk*: devamlı guruldayan (KMTS 283); *lívüldevük*: sallantılı, sarsıntılı (KMTS 290); *mangıravuk*: devamlı meleyen (KMTS 293); *mıçıvuk*: ağır hareket eden, ağır kanlı, yavaş (KMTS 296); *mıshurtuvuk*: çalmaya düşkün olan, hırsız (KMTS 299); *muruldavuk*: homurdanan (KMTS 303); *ovnavuk*: şuh, oynak (KMTS 314); *ovsuravuk*: devamlı kendinden geçen, bayılan (KMTS 314); *sermevük*: kapıp kaçan (KMTS 339); *sınsıvuk*: şikayetçi, sızlanıp duran (KMTS 343); *şıbirdavuk*: hışırdayan (KMTS 364); *şongkuldavuk*: devamlı şırıldayan (KMTS 366); *şorkuldavuk*: şırıltılı (KMTS 367); *tartıvuk*: içkici, alkolik (KMTS 381); *tepsevük*: dansa meraklı, dans etmeyi seven (KMTS 392); *turnavuk*: tırmalamayı seven (KMTS 397); *tinglavuk*: sessiz, sakin, dinlemeyi seven, içini belli etmeyen. (KMTS 396); *tilevük*: dilenci (KMTS 399); *töngerevük*: devamlı yuvarlanan (KMTS 406); *uçhalavuk*: kaygan (KMTS 416); *urlavuk*: çalmaya meyilli, çalıp kaçan (KMTS 419); *zampıldavuk*: geveze, boşboğaz (KMTS 425). **Kum**: *çaçıravuk*: sıçrayan. (KRS 340); *çartıllavuk*: 1. çatlama 2. patlama, patlayan. (KRS 339); *çartlavuk*: patlayıcı; *çartlavuk avaz*: Patlayıcı ses (dilbilim) (KRS 339); *hırıllavuk*: 1. hırıltılı (solunum). 2. hırıltılı, hırıldayan (köpek) (KRS 333); *kartıllavuk*: titrete, titreyen; sarsıntı (KRS 172); *sırgalavuk*: 1. kaygan. 2. güvenilmez, kaypak (insan) (KRS 278); *şakırlavuk*: donmuş, soğuk kış. (KRS 350); *şuvullavuk*: gürültülü (KRS 355); *takıllavuk*: 1. sürekli tak tak ses çıkaran 2. gevezelik yapan. (KRS 285); *yangıravuk*: gür (ses), gürültülü (KRS 373); *yanırawuk*: yüksek sesle çınlayan (Kum.TS. 382); *yılavuk*: ıslak, nemli, rutubetli. (KRS 135); *yırtıldavuk*: parlak, ışıltılı, ışıldayan (KRS 136); *yırtıllavuk*: ışıltılı, pırıltılı, parlak (Kum.TS. 396). **Nog**: *baqırawıq*: yaygaracı; *dirildewik*: titreyen (Ergönenç 2019: 87). **Trkm**: *bürküldewük* - *bürküllöwük*: yumuşak, vıcık (kum, toprak) (TDDS1 182); *ciğıldavuk*: gıcırtilı ses çıkaran (Bıray, 1999: 189); *endirevük* - *enniröwük*: 1. titrete, boğuk boğuk (ses) (Bıray, 1999: 189). 2. sinirden titreyen (ses) (TDDS1 353); *gurlawuk*: kurbağa gibi ses çıkaran. (TDDS1 494); *gübürdevük*: gürültülü ses çıkaran (Bıray, 1999: 189); *gübürdevük* - *güvürdöwük*: kükreme. (TDDS1 502); *gürlevük*: gürültülü ses çıkarma (Bıray 1999: 189); *haşırdavuk*: haşırtılı ses çıkaran (Bıray, 1999: 189); *haşırdawuk* - *haşırdowuk*: hışırdayan, hışırtılı. (TDDS1 555); *hazlavuk*: ses çıkaran (rüzgâr) (TDDS1 561); *hıncılavuk* - *hıncılöwük*: hırıltılı, gıcırtilı. (TDDS1 593); *inirdewük* - *inirdöwük*: inleyen. (TDDS1 614); *inıldewük* - *inillöwük*: inilti. (TDDS1 615); *jayırdawuk* - *jayırdowuk*: gürleyen, yüksek ses. (TDDS1 631); *kıbirdewük* - *kıvirdöwük*: kıtırdayan, kıtır kıtır eden. (TDDS2 36); *kitirdewük* - *kitirdöwük*: kıtır kıtır ses çıkaran. (TDDS2 41); *lonkuldawuk* - *lonkullöwük*: homurdanma, aceleyle (TDDS2 72); *lonkuldavuk* - *önküldewük*: long long yürüme sesi (at, eşek, vs. yürüdüğünde); (Bıray, 1999: 189); *lovurdavuk*: şule saçan, ışığı aksettiren (Bıray, 1999: 189); *lowurdawuk* - *lowurdowuk*: ışıltılı, ışıldayan (TDDS2 73); *partlavuk*: patlamış, yarılmış (Bıray, 1999:

189); *partlawuk* - *partlowuk*: 1. patlama, çatlama sesi çıkaran. 2. patlayan, patlayıcı. (TDDS2 191); *pıkırdawuk*- *pıkırdowuk*: fisıldayan. (TDDS2 212); *sandırawuk*-*sannırowuk*: titrek, titreyen. (TDDS2 239); *sañıldawuk*- *sañıllowuk*: tireyen, titrek (ses, insan için) (TDDS2 241); *sañıldawuk*: titrek (Biray, 1999: 189); *sardırawuk*: zangır zangır titreyen (Biray, 1999: 189); *siñçılawuk*- *siñçilowuk*: gıcırdayan. (TDDS2 306); *şañlavuk*: çınlayan, gür (Biray, 1999: 189); *şañırdawuk*: şangırtılı ses çıkaran (Biray, 1999: 189); *şatlavuk*: çatırtılı ses çıkaran (Biray, 1999: 189); *şıkırdawuk*: takırdayıp duran (Biray, 1999: 189); *şıurdawuk*: çatırtılı ses çıkaran (Biray, 1999: 189); *şokurdawuk* - *şokurdowuk*: minnettar (TDDS2 331); *şıkırdawuk*-*şıkırdowuk*: sert nesnelere birbirine değmesi sonucu ve kırıntılardan çıkan sesler, şıkırdayan, çıtırdayan. (TDDS2 338); *titrewük*- *titiröwük*: titreyen, titreyip duran, titrek (el) (TDDS2 372); *yalpıldawuk*: parlak (Biray, 1999: 189); *yaldırawuk*- *yıldırawuk*: ışıldayan, parlak (Biray, 1999: 189; TDDS2 524); *yılpıldawuk*: parlak, ışık salan, şuleli (Biray, 1999: 189). **TTA**: *apıldıyık*: yürümesini bilmeyen, düzgün yürüyemeyen; *bidlavık*: dediği anlayılmayan; *cıllayık*: ince sürekli sesle bağırıp ağlayan; *cıllayık*: ince ve sürekli sesle bağırıp ağlayan; *cımbıldayık*: dönek, sözünün eri olmayan; *cırtlavuk*: tez canlı; *döngüldevik*: dengesiz, ileri geri sallanan kimse; *faldırawık*: çok konuşan, geveze; *harlavuk* - *horlavuk*: ses çıkararak nefes alan kimse; *ışılavık*: parlak; *kınamsavuk*: kibirli, kurumlu, övünçlü; *muşulavık*: nefes alıp verirken ılık sesi çıkaran; horlayan kimse; *sadalavık*: ters, uyumsuz (TTAYE 492).

3. Söz Varlığında Ekin Oluşturduğu Yapılar

-(A)wXk/ -(A)vXk ve -yXk eki, -lA-, -dA-, -(l)rA-, -kIr-, -mA- ile türetilen çok heceli yansıma kökenli fiillere gelerek isim ve sıfat türetmektedir. Ekin kullanımından önce yansıma isimlerin -lA-, -dA-, -(l)rA-, -kIr-, -mA- ekleri ile fiil türettiği ve türetilen fiillere bahsi geçen ekler getirilerek sözcüklerin oluştuğu görülmektedir. Tespit edilen söz varlığında -lAwIk, -lAyIk, -dAwIk, -dAyIk, -(l)rAwIk, -kırAwXk, -mAwXk şeklinde isimden fiil yapım eki olan -lA-, -dA-, -(l)rA-, -kIr-, -mA- ile fiilden isim yapma eki olan -(A)wXk ve -yXk eklerinin birleştiği görülmektedir. -(A)wXk ve -yXk ekinin belirli bir yapı kapsamında isim ve sıfatları oluşturduğu aşikârdır. Aşağıda daha anlaşılır olması açısından bu yapılarıdaki sözcükler gruplar hâlinde gösterilmektedir.

3.1. -(A)wXk / -(A)vXk ekinin oluşturduğu yapı

3.1.1. -dAwXk: -dA- / -dO- + -wXk / -vXk

arıldawıq, bajıldawıq, baqıldawıq, barıldawıq, barqırdawıq, bartıldawıq, bijıldawıq, bırıldawıq, çatırdavık, çekildewik, dırıldawıq, dirildewik, gewkildewik, gıjıldavık, ğırıldavık, güvürdöwük, hırıldavık, honkoldavık, ıñıldawıq, ızıldawıq, ızıñdawıq, injirdöwük, kekirdöwük, kıştırdavık, kitirdöwük, kivirdöwük, lıgırdavık, mıgırdavık, partıldawıq, pırıldawıq, pışıldavık, pışıldawıq, qağıldawıq, qarqıldawıq, qarsıldawıq, qırıldawıq, qurıldawıq, sañıldawıq, sapıldawıq, sarıldawıq, sııldawıq, sırtıldawıq, sızdawıq, sıpıldavık, şakıldavık, şakıldavık, şandavık, şankildewik, şekildewik, şıgırdavık, şırıldawıq, şırtıldawıq, şıyıldawıq, şıyıldawıq, şorıldawıq, tağıldawıq, tarsıldawıq, tıpırdavık, tırıldavık, vjıldavık, zırıldawıq.

3.1.2. -IAwXk / -IOwUk: -IA- / -IO + -wXk / -vXk

bazlavık, bıdlavık, bızlavık, bozlavık, buzlawıq, bürküllöwük, cılavuk, cırlavık, cürlevük, çertlevük, cırtlavuk, çetlevik, çinglavık, çırlavık, cırtlavuk çörtlevük, gıjlavık, ğırlavık, gıjilewük, gurlawuk, gürlöwük, gürlöwük, hazlawuk, hınçgılawuk, hınçgılowuk, hırlavıq, hırlavık, hızlavık, hızlawuk, hızlowuk, horlavık, inçillöwük, jılawıq, jürlevük, jürlöwük, karışlavık, kentlewük, kentlöwük, kışlavık, kitirlewik, küldirlewik, kütürlewik, loŋkullowuk, lowurdawuk, lowurdowuk, partlawuk, partlowuk, portlawuk, portlowuk, qaŋğırlawıq, qatırlawıq, qıtırlawıq, muşulavık, sadalavık, saŋğıllowuk, saqırlawıq, sıkırlawıq, sınçgılawuk, sınçgılowuk, sıŋğırlawıq, sıqırlawıq, sızlavık, sızlawıq, söylewik, şağlawuk, şağlowuk, şaŋlawuk, şaŋlowuk, şarlavık, şarlawuk, şarlowuk, şartlavık, şatılowuk, şatlawuk, şıŋğırlawıq, şıqırlawıq, şırtlavık, şırtırlawıq, tarlavık, tarlawuk, tarlowuk, tatırlavık, tıgırlöwük, tıslöwük, tozlavık, tuplavık, utlavık, üsgülevük, üsgülewük, üsgülöwük, yalavuk, yılavık, yılavuq, yırtıllawuk, yomarlavık, zarlawıq.

3.1.3. -(I)rAwXk: -(I)rA- + -wXk / -vXk

abdiravuk, aŋğıravuq, ayrawıq, cıtravuk, çaçıravuk, çıltravık, endirevük, enniröwük, faldıravık, gaŋşırowuk, güldirewik, güyrevük, jaltrawıq, jarqırawıq, jawrawıq, jıltrawıq, kaltravık, kaltravuk, kıldıravuk, kınğıravık, korkoravık, kukıravık, küyrewik, maŋırawıq, möñirewik, oysuravuk, qaltravıq, qaltrawıq, qaltravuk, qıçıravıq, qıdıravıq, sannırowuk, sardıravuk, sarqırawıq, şaldıravık, şaltravık, şaltravıq, şaqırawıq, şıldıravıq, şıŋğıravık, şırqırawıq, tentirewik, titiröwük, titrewik, töngerevük, yaldıravuk, yaltravık, yaltravıq, yıldıravuk, yıltravık, yıltravıq.

3.1.4. -KırAwk: -Kır- + -AwXk / -AvXk

bağıravuk, baqırawıq, barqırawıq, gürkirewik, kürkirewik, mangıravuk, sızğıravıq, sızğıravıq, şarkıravık, şarqırawıq, yangıravuk

3.1.5. -mAwXk: -mA- + -wXk / -vXk

çırmavuk, çormavık, hırmavık, kırmavık, mayaçırımavuk, sermevük, şırmavıq, yasırınmavıq.

3.1.6. -(A)wXk / -(A)vXk:

Bu gruptaki kelimelerde ekin doğrudan fiile getirildiği görülmektedir.

aravık, azınawıq, kınamsavuk, kulavık, matavık, oynavıq, qaqsawıq, qaynavıq, samawıq, süzewik, şağawıq, şettewik, tabawıq, tebewik, tepsevük, tınavuk, tırawıq, tilevük,

3.2. -yXk ekinin oluşturduğu yapı

-yXk ekinin kullanımıyla oluşan söz varlığı sadece Türkiye Türkçesi ağızlarında bulunmaktadır.

3.2.1. -dAylk: -dA- + -yIk

apıldıyık, bingıldıyık, cımbıldıyık, cıngırdıyık, döngüldeyik, fişıldıyık, ışıldıyık, mınkıldıyık, parıldıyık, vızırdayık, yaldırayık, zıngıldıyık.

3.2.2. -lAylk: -lA- + -yIk

cıllayık, cırlayık, cırlayık, cızlayık, corlayık, gurlayık, gülleyük, hıcırlytük, kıtleyük, harlayık, ışılayık, patlayık, şarlayık.

3.2.3. -(l)rayık: -(l)ra- + -yık

çıldırıyık, cıngırayık, kıldırdayık, yıldırdayık.

3.2.4. -ayık, -iyik

çivşiyik, kavşayık, kıvrışayık.

4. Sonuç

Çalışmada fiilden isim yapma görevi taşıyan -(A)wXk/ -(A)vXk ekinin kelimeye kattığı anlam, kelimelerin yapısı ve işlev özellikleri ele alınmıştır. Bahsi geçen ek Tarihi Kıpçak döneminden itibaren ses değişikliklerine uğrayarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Ek, tarihi Kıpçak Türkçesinde -(A)wXk/ -(A)vXk; günümüz Kıpçak lehçelerinde ve Kıpçakçanın etkisi altında kalan Türkmen Türkçesinde -(A)wXk/ -(A)vXk ve Türkiye Türkçesinin ağızlarında -vXk ve -yXk şeklinde görülmektedir. Ekin, ünlüyle biten fiillere -wXk/ -vXk; ünsüzle biten fiillere ise -(A)wXk/ -(A)vXk şeklinde geldiği görülmektedir.

Çağdaş Kıpçak lehçelerinde -(A)wXk/ -(A)vXk ekiyle türetilen söz varlığının tespit edilmiş olması farklı bir bakış açısı kazandıracaktır. -yXk ekindeki /y/ sesinin yardımcı ünsüz olduğu fikri bu çalışmadaki söz varlığının ortaya çıkarılmış olmasıyla değişecektir. Elde edilen söz varlığında görülmektedir ki -(A)wXk/ -(A)vXk ile -yXk aynı ektir, sadece ektaki sesler değişimine uğramaktadır. /w, v/ sesinin ise Türkçenin herhangi bir döneminde yardımcı ses olarak kullanılabilmesi mümkün değildir, bu durum Türkçenin dil sistemine aykırıdır. Bu tespitler çerçevesinde Eski Türkçede ekin /-g/’li bir kullanımının olduğunu düşünmek gerekmektedir ki Eski Türkçede kullanılan bir -GXk eki bulunmaktadır ve bu ekin ‘daima yapan’ anlamı katmakla birlikte soyut, somut isim ve nesne isimleri türettiği görülmektedir.

-yXk ekindeki /y/ sesinin yardımcı ses olduğunu düşünmek yerine -GXk > -wXk/ -vXk ~ yXk şeklinde bir değişimin düşünülmesi Türkçenin dil yapısına daha uygundur. Eski Türkçede fiilden isim yapma eki olan -GXk; Kıpçak lehçelerinde ve Kıpçak özelliklerini taşıyan lehçe ve ağızlarda /-ğ, -g/ > /-v, -w/ sızıcılaşmasının etkisiyle -wXk/ -vXk; seste yaşanan /-v, -w/ > /-y/ akıcılaşmanın tesiriyle ise -yXk şekillerini almaktadır.

Oğuz, Karluk ve Sibiryaya grubu Türk lehçelerinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de -(A)wXk/-(A)vXk ekine rastlanmamaktadır. Kıpçak grubu lehçeleri arasında sadece

Kırgız Türkçesinde bu eke rastlanmazken Oğuz grubu lehçelerinden ise sadece Türkmen Türkçesinde ekin kullanıldığı görülmektedir. Ekin tespit edilemediği lehçelerde ise -Xk ekinin aynı görevde kullanıldığı görülmektedir.

-(A)wXk/ -(A)vXk/ -yXk ekleri, isim ve sıfat türetme göreviyle kullanılmakta ve elde edilen söz varlığı çalışmada sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırmada ekin, hayvan; bitki; hastalık; yer ve mekan; araç gereç; organ ve vücuda özgü uzuv isimleri; soyut ve somut isim ve sıfatlar türettiği görülmektedir.

Kıpçak grubu Türk lehçelerinde, Türkmen Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinin ağzlarında bahsi geçen ekler daha çok yansımalarından türeyen fiillere getirilmektedir. Tespit edilen söz varlığında, isimden fiil yapım eki olan -lA-; -dA-; -(I)rA-; -KIr-; -mA- ile fiilden isim yapma eki olan -(A)wXk/ -(A)vXk/ -yXk ekinin birleşerek -lAwIk, -lAyIk, -dAwIk, -dAyIk, -(I)rAwIk, -KırAwXk, -mAwXk şeklinde yapıları oluşturmaktadır. -lA-, -dA-, -(I)rA-, -KIr-, -mA- ile türetilen çok heceli ses yansımaları fiillere -(A)wXk/ -(A)vXk/ -yXk eki gelerek isim ve sıfat türetmektedir. Ör: şıqırlawuk: şık+ır+la-wuk.

Ek, Türkmen, Karaçay Malkar, Kumuk gibi lehçelerde ve ağzılarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmezken diğer lehçelerde düzlük yuvarlaklık uyumuna girmektedir. Ör. Trkm: *şanlowuk; şaḡḡırdawuk; şaḡḡırdowuk*. Kar.Mal: *mıshırtuvuk; muruldavuk; oynavuk*. Kum: *sırgalavuk; şakırlavuk; şuvullavuk*.

Ek, hem fiillerden isim hem de sıfat yapma göreviyle kullanılmakta ve bazı örnekler farklı lehçelerde anlam değişimine uğramaktadır: Kum: *yılavuk*: sümük (KRS 135). Kaz., Kkp., Krm.Tat: *jılavık- jılavuk* ‘sulu göz, ağlak’. Ekle türetilen kelimeler farklı bir lehçede anlam değişimine uğrayabildiği gibi aynı lehçe içerisinde farklı anlamları da taşıyabilmektedir. Ör: Kaz: *zırıldawıq*: sürekli ağlayan, inleyen (sıfat); *zırıldawıq*: topaç, fırıldak (isim).

Eklenildiği sözcüklere aşırılık ve düşkünlük anlamı katan ek, özellikle çok heceli ses yansımaları türemiş fiillere getirilmektedir. Ayrıca ışık ve seslere dayanan hareketlerin sonucunda ortaya çıkan kavram ve nesnelere ifade etmektedir. Işık, parlak, ışıldayan, parlayan anlamlarında: *ışıldayık; yalpıldavuk; valtıravık; jaltırawıq; yıltıravuk; cıltıravuk; yırtıldavuk; yırtıllawuk*.

Sıfat özelliği taşıyan isimler türeten bu ek, bir harekete meyilli olmayı ifade etmekle beraber alışkanlığı bildiren sıfat ve isimler yapmıştır. *kuruldavuk*: devamlı guruldayan; *mangıravuk*: devamlı meleyen; *mıçıvuk*: ağır hareket eden, ağır kanlı; *mıshırtuvuk*: çalmaya düşkün olan, hırsız; *muruldavuk*: homurdanan; *oysuravuk*: devamlı kendinden geçen, bayılan; *jılavık*: devamlı ağlayan, ağlak. Ek, fiillere daima yapıma anlamı katmaktadır.

Fiilin işaret ettiği harekete maruz kalan olma; hareketi gerçekleştiren kişi ya da nesne olma, hareketin sonucundan etkilenen olma anlamlarında sıfat ve isimler türetmiştir.

Kısaltmalar

Dil Kısaltmaları

Baş	Başkurt Türkçesi	Kum	Kumuk Türkçesi
Kar.Mal	Karaçay Malkar Türkçesi	Nog	Nogay Türkçesi
Kaz	Kazak Türkçesi	Tat	Tatar Türkçesi
Kkp	Karakalpak Türkçesi	Trkm	Türkmen Türkçesi
Kar:	Karay Türkçesi	TTA	Türkiye Türkçesi Ağızları
Krm.Tat	Kırım Tatar Türkçesi		

Kaynak Kısaltmaları

BTS	Başkurt Türkçesi Sözlüğü	KTTS	Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük
Kaz.TS	Kazak Türkçesi, Türkiye Türkçesi Sözlüğü	Kum.TS	Kumuk Türkçesi Sözlüğü
KTS	Kazak Tilinin Sözdigi	ÖATS	Ösindik Atawlarının Tüsindirme Sözdigi
Kirm.Kar	Kırım Karaycası Türkçe Sözlük	TDDS	Türkmen Dilinin Düşündürilişli Sözlüğü
KKTS	Karakalpak Türkçesi Sözlüğü	TTAYE	Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri
KMTS	Karaçay Malkar Türkçesi Sözlüğü	TTS	Tatarca Törekçe Sözlük
KRS	Kumukça Orısça Sözlük		
KTİS	Karakalpak Tilinin İmla Sözlüğü		

Kaynakça

- AQTAY, Gulayhan; JANSKOWSKI, Henryk (2019). *Kırım Karaycası Türkçe Sözlük* (Çev. Tülay Çulha). İstanbul: Kesit.
- BAMMATOV, B.G. ve N.E. GAJIAGMATOV (2011). *Kumukça-Orusça Sözlük*. Mahaçkala: Dil, Edebiyat ve Bilim Enstitüsü.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- BİRAY, Himmet (1999). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*. Ankara: TDK.
- COŞKUN, Volkan (2000). *Özbek Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- ÇENELİ, İlhan (1997). *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri* (Çev. Mustafa Argunşah). Ankara: TDK.
- DAVLETOV, Madenbay; ABDİNAZİMOV, Shamshetdin; DAWLETOVA, Aruxan (2017). *Karakalpak Tilinin İmla Sözlüğü*. Nökis: Bilim.
- DENY, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi*. (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Kbalacı.
- DLT (2019). *Dîvânı Lugâti't Türk*. (Çev. Kaçalın, Mustafa S.) İstanbul: Kbalacı.
- ERASLAN, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- ERGİN, Muharrem (2019). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi.
- ERGÖNENÇ, Dilek (2019). *Nogay Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- GABAIN, ANNEMARIE VON (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Akalın, Mehmet). Ankara: TDK.
- GANIYEV, Fuat; Ahmetyanov, Rifkat (1997). *Tatarca Törekçe Sözlük*. Kazan: İnsan.
- GÜNER, Galip (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- GÜZEL, Ferdi (2019). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri*. Ankara: TDK.
- JANUZAKOV, Telgoja (1999). *Kazak Tilinin Sözdigi*. Almatı: Dayk-Press.
- KALİYEV, Bayınkol (2012). *Ösindik Atawlarının Tüsindirme Sözdigi*. Almatı: Sardar.
- KARA, Mehmet (2015). *Türkmen Türkçesi Grameri*. İstanbul: Etkileşim.
- KARAKAŞ, Dilek (2013). *Kazak Türkçesinde Yansıma Yoluyla Ortaya Çıkan Söz Varlığı*. Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.

- KASAPOĞLU ÇENGEL, Hülya (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK.
- KESKİN, Esra Gül (2020). *Türkçede Birleşik Ekler*. İstanbul: Kesit.
- KIVASOWA, G.; GELDİMMYRADOW, H.; DURDYEW (2015). *Türkmen Dilinin Düşündürilişli Sözlüğü*. Mahtumkulu Dil ve Edebiyat Enstitüsü. 2 cilt. Aşkabat: İlim.
- KIRIŞCIOĞLU, Fatih (1999). *Saha Yakut Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- KOÇ, Kenan ve Oğuz DOĞAN. *Kazak Türkçesi Grameri*. 2004. Ankara: Gazi.
- KOÇ, Kenan; BAYNİYAZOV, Ayabek; BAŞKAPAN, Vehbi (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- KORKMAZ, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- MUZAFAROV, Refik; MUZAFAROV, Nüzhet (2018). *Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük* (Çev. Neriman Seyityahya). Ankara: TDK.
- NIŞANYAN, Sevan (2020). *Türkiye Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Liberus.
- ÖNER, Mustafa (1998) *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: TDK.
- ÖNER, Mustafa (2015). *Kazan Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2007). “Anadolu Ağızlarında -vIk/-vUk ve -yIk/-yUk Ekleriyle Oluşturulan Kelimeler”. *Araştırmalar. İnsan Bilimleri Araştırmaları*. 9/17: 39-57.
- ÖZKAN, Nevzat (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- ÖZŞAHİN, Murat (2017). *Başkurt Türkçesinin Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- ÖZTÜRK, Abdulkadir (2019). *Karay Türkçesinde İsim*. Ankara: Fenomen.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (2010). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK.
- PAÇACIOĞLU, Burhan (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit.
- PEKACAR, Çetin (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- TAŞ, İbrahim (2020). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*. Ankara: TDK.
- TAVKUL, Ufuk (2000). *Karaçay Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- TİETZE, Andreas (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, Cilt: 2*. Ankara: TÜBA.
- TOPARLI, Recep (2018). *Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fil-Lügati’t-Türkiyye*. Ankara: TDK.
- UYĞUR, Ceyhun Vedat (2018). *Karakalpak Türkçesi*. Ankara: TDK.
- UYĞUR, Ceyhun Vedat (2019). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- YALÇIN, Süleyman Kaan (2018). *Azerbaycan Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: TDK.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara: TDK.